

В. Г. Сарбей (Київ)

Перші «Нечкінські читання»

25 лютого 1991 р. минуло 90 років з дня народження академіка Милици Василівни Нечкіної (1901—1985). З цієї нагоди на батьківщині визначного радянського історика, в м. Ніжині на Чернігівщині, Наукова Рада з історіографії та джерелознавства при Відділенні історії АН СРСР, її Українська зональна секція, Чернігівський і Ніжинський державні педінститути підготували і провели 14—15 березня перші «Нечкінські читання».

До програми «читань» було включено понад 30 доповідей і повідомлень. Їх автори представляли науково-дослідні й навчальні заклади Москви, Києва, Чернігова, Риги, Волгограда, Дніпропетровська, Запоріжжя, Кіровограда, Рязані, м. Шорса. «Читання» відкрив ректор Ніжинського педінституту, проф. Ф. С. Арват.

Вступне слово виголосив член бюро Відділення історії АН СРСР, голова комісії по вивченню і виданню творчої спадщини М. В. Нечкіної, чл.-кор. АН СРСР Я. М. Щапов. Він розповів про вчену, яка досконало володіла різними галузями історичних знань, багато уваги приділяла їх теоретично-соціологічним основам, була засновником радянської школи історіографії, виховала близько 100 докторів і кандидатів наук. Продовжуючи узагальнюючу характеристику науково-творчого внеску вченої, д-р іст. наук, проф. А. П. Смирнов (Москва) наголосив на тому, що його незабутня вчителька в науці протягом усього свого життя не тільки плідно займалася історіософськими питаннями, а й розв'язувала складні проблеми історії вітчизняного революційного руху, рішуче відкидаючи ідеалізацію індивідуального терору в ньому.

Широка популярність праць М. В. Нечкіної пояснюється обдаруванням автора, вмінням викладати історичні факти в захоплюючій художній формі. Чи не найбільше це виявлялося у написаних нею вузівських та шкільних підручниках і посібниках. Тут праці М. В. Нечкіної стоять врівень з творами найвизначніших вітчизняних істориків-художників М. М. Карамзіна, М. І. Костомарова, В. О. Ключевського. Безперечно, не випадково М. В. Нечкіна була й автором фундаментальної біографії останнього. Про те як вона створювалася розповів у спеціальній доповіді Я. М. Щапов, а канд. іст. наук Ю. М. Ємельянов (Москва) спинився на проблемі особливостей і спільності творчості фахівця-історика, з одного боку, й письменника-художника, з другого.

Решта доповідей і повідомлень була згрупована за двома дослідницькими напрямками, які є головними у нечкінській творчій спадщині: 1) проблеми історіографії та джерелознавства; 2) проблеми історії загальноросійського визвольного руху XIX — початку XX ст.

Д-р іст. наук, проф. А. В. Санцевич (Київ) розкрив творчу особливість М. В. Нечкіної як теоретика методології й методики історичного дослідження, розповів про відомі нечкінські «середина», на яких обговорювалися ці питання, відзначив заслуги вченої в активізації наукової розробки проблем історії історичної науки народів СРСР, утвердженні комплексності вивчення як вітчизняної, так і зарубіжної історіографії. Близькі співробітники й учні ювіляра, які приїхали з Москви, д-р іст. наук, проф. В. А. Дунаєвський, д-р іст. наук М. Г. Вандалковська, д-р іст. наук Р. О. Киреева, спираючись у своїх повідом-

леннях не лише на документальні джерела, а й на власні спогади, розкрили багатогранний організаторський талант М. В. Нечкіної, що стимулював значне піднесення дослідницької роботи по всій країні в галузі історіографії, яку вчена насамперед розуміла як історію історичної науки. В цьому зв'язку були згадані широко відомі в колах не тільки радянських, а й зарубіжних фахівців щорічники «История и историки», організовані і керовані М. В. Нечкіною, багатотомник «Очерки истории исторической науки в СССР», видання якого у роки брежнєвського застою було насильницьки припинене через незгоду головного редактора (ним була М. В. Нечкіна) виконати вимогу «зверху»: нічого не писати конкретного про негативний вплив культу особи Сталіна на історичну науку.

На вищий щабель піднесла М. В. Нечкіна рівень історіографічних досліджень, вимагаючи від їх авторів обов'язкового залучення архівних матеріалів, використання методів і принципів суміжних наук і причому не тільки літературознавства та лінгвістики, а й таких більш віддалених галузей, як психологія і медицина. Дітище М. В. Нечкіної — Наукова рада з проблем історіографії, що функціонувала при Відділенні історії АН СРСР, згуртувала навколо себе фахівців з усіх республік СРСР, провела в різних містах багато різного роду наукових форумів, допомогла зростанню кадрів історіографів. Академік сміливо підтримувала молодих дослідників, які потрапляли під вогонь огульної критики, що штучно організовувалася ідеологічними охоронцями всемогутньої державно-партійної адміністративно-командної системи.

Далеко не все вдалося і в особистих наукових планах самої М. В. Нечкіної. Не вдалося їй створити в тодішньому Інституті історії АН СРСР повнокровний відділ історіографії із секторами загальної, вітчизняної історії, джерелознавства. Невилікованою раною лягла на серце дослідниці її особиста драма як головного редактора «Очерков истории исторической науки» (недарма академік називала історію радянської історичної науки «замінованою цілиною»).

Дослідником-новатором проявила себе М. В. Нечкіна і в галузі історії загальноросійського визвольного руху. Учні й співробітники М. В. Нечкіної канд. іст. наук С. О. Селіванова (Москва) і канд. іст. наук Н. М. Новикова (Москва) розповіли, як під керівництвом академіка створювався фундаментальний історико-документальний багатотомник «Восстание декабристов», як функціонувала при Інституті історії СРСР АН СРСР з 1958 р. організована і керована вченою до останніх днів її життя група по вивченню першої загальноросійської революційної ситуації (випущено в світ 9 томів спеціального збірника, сторінки якого широко надавалися й фахівцям з республік СРСР, в тому числі з Української РСР).

Актуальність розвідок і публікацій М. В. Нечкіної для наукової розробки історії українського національного руху показав д-р іст. наук, проф. В. Г. Сарбей (Київ). Причому тут важливі не тільки введені вперше до наукового обігу фактичний матеріал і його трактування академіком, а й визначені ним напрямки подальшої дослідницької роботи щодо вивчення історії таємних організацій дворянських революціонерів, в тому числі масонських, які діяли на Україні в кінці XVIII — на початку XIX ст., глибокого з'ясування їх ідейного спадкоємного зв'язку з Кирило-Мефодіївським братством, що виникло у Києві в 40-х рр. Слідом за М. В. Нечкіною нам і сьогодні слід повернутися лицем до ґрунтовного вивчення федералістичних теорій, які займали досить важливе місце в історії вітчизняної (як російської, так і української) суспільно-політичної думки і руху (в тому числі українського національного).

Д-р іст. наук, проф. Б. С. Абаляхін (Волгоград), д-р іст. наук Г. В. Семенова (Москва), д-р іст. наук, проф. Г. К. Швидько (Дніпропетровськ), канд. іст. наук доц. Г. Д. Казмирчук (Київ) позначали широке підґрунтя антисамодержавних і антикріпосницьких наст-

роїв серед громадськості Російської імперії першої чверті XIX ст., що знайшло відображення в діяльності близько 10 «позадекабристських» організацій, членів ряду легально функціонуючих купецьких кампаній, навіть царського адміністратора на Україні князя М. Г. Репніна та його оточення. Нові факти з історії діяльності революціонерів-шестидесятників XIX ст. (російських, українських, польських, латиських) повідомили канд. іст. наук П. Г. Усенко (Київ), канд. іст. наук, доц. С. І. Світленко (Дніпропетровськ), чл.-кор. Академії наук Латв. РСР А. К. Бірон (Рига).

З історіографічними повідомленнями виступили дослідники з України: канд. іст. наук, доц. Л. Г. Мальцева (Запоріжжя), канд. іст. наук, доц. О. Б. Коваленко (Чернігів), канд. іст. наук М. П. Колесник (Чернігів), дисертанти Г. М. Курас (м. Щорс) та О. І. Киян (Кіровоград). Вони розповіли про започаткування викладання історіографії у дожовтневих університетах, про вклад Ніжинського історико-філологічного товариства, Історичного товариства Нестора-літописця, Чернігівської губерньської архівної комісії, фахової історичної періодичної преси у вітчизняну історичну науку дорадянського періоду.

Учасники «читань» відвідали меморіальну кімнату М. В. Нечкіної, де вона народилася і де пройшли її дитячі роки, обговорили стан експозиції й можливості та напрями її поповнення, записали на відеокасети спогади про ювілярку як людину. Лунали її власні вірші (в рукописній спадщині їх залишилося чимало) та присвячені їй її вихованцями в науці, а також належні перу Лесі Українки — улюбленої української поетеси М. В. Нечкіної. Багато говорилося про любов академіка до України, що знайшло відображення в її працях, постійних різноманітних контактах з ученими і діячами культури УРСР, вихованні кадрів українських учених. Ухвалено зробити «Нечкінські читання» регулярними, створити і видати науково-популярну книгу про М. В. Нечкіну тощо.

Одержано 20.03.91.

І. М. Гранчак (Ужгород), М. І. Зимомря (Ужгород)

Наукова конференція «Інтелігенція Закарпаття XIX ст. і розвиток гуманітарних наук у контексті міжслов'янських взаємозв'язків»

23—25 жовтня 1990 р. в Ужгороді відбулася наукова конференція на тему: «Інтелігенція Закарпаття XIX ст. і розвиток гуманітарних наук у контексті міжслов'янських взаємозв'язків». Форум був присвячений 45-річчю заснування Ужгородського університету, ювілей якого широко відзначався в області. Конференцію проводили Ужгородський університет, Інститут слов'янознавства і балканістики АН СРСР, Закарпатська обласна організація Українського т-ва охорони пам'яток історії та культури, а також Закарпатська обласна організація Української асоціації «Світ культури». В її роботі взяли участь 76 науковців з Москви, Києва, Львова, Донецька, Чернівців, Вінниці, Тернополя, Івано-Франківська, Ужгорода, а також із Чехо-Словаччини (Пряшів, Кошице, Братіслава). До програми включені доповіді відомих учених з Болгарії — проф. Дочо Лекова та Ілія Конєва (Софія), з Югославії — проф. Юліяна Тамаша, д-ра Любомира Медьєші, д-ра Янка Сабодаша (м. Нові Сад). Ці доповіді були зачитані на різ-